

Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo
ministerija

Pagrindiniai klausimai:

■ **Alternatyvios kam, arba kas būdinga tradicinei mokyklai?**

■ **Kas laikoma alternatyvia ar netradicine mokykla?**

■ **Populiariausi alternatyvių mokyklų tipai**

■ **Kaip suprantamas netradicinis ugdymas Lietuvoje?**

■ **Kokie savitų mokyklų kūrimo iššūkiai XXI amžiaus pradžioje?**

SAVITOS MOKYKLOS: NETRADICINĖS, ALTERNATYVIOS AR TIESIOG KITOKIOS?

Įvadas

Lietuva yra viena tų valstybių, kuriose vyrauja valstybinės bendrojo ugdymo mokyklos (jose mokosi 98,5 procentai visų mokinių), o mokyklų įvairovė labai nedidelė: per 22 nepriklausomybės metus atsirado vos keli alternatyvių mokyklų tipai, iš jų tik vienas – jaunimo mokykla – buvo inicijuotas valstybės. Alternatyvių mokyklų modeliai lig šiol Lietuvoje būdavo perimami iš kitų šalių – pirmieji originalesni pradėdami kurti tik šiuo metu.

Alternatyvių mokyklų steigimas ir populiarumas kitose valstybėse sietinas su visuomenės laisve, suvoktais polinkių, įsitikinimų, gyvenimo būdo skirtumais ir poreikiu juos puoselėti nuo vaikystės. Alternatyvių mokyklų vaidmuo ten keleriopas:

- kompensuojami tradicinių mokyklų ugdymo trūkumai;
- padedama įgyti išsilavinimą nepritapusiesiems tradicinėje mokykloje, iškritusiesiems iš jos;
- buriamos vienodų įsitikinimų bendruomenės;
- sudaromos sąlygos išbandyti naujas pedagogikos, ugdymo psichologijos, filosofijos ir mokyklų vadybos idėjas.

Taigi alternatyviosios mokyklos ne tik padeda rasti kuo patrauklesnį, kiekvieno žmogaus prigimtį ir siekius atitinkantį mokymosi būdą ir įgyvendinti „švietimo kiekvienam“ principą, bet ir kuria idėjas, kurios, jei pasiteisintų, galėtų būti adaptuojamos įprastose mokyklose. Šių mokyklų kūrėjai eksperimentuoja ir rizikuoja, tačiau tai darydami tobulina švietimą.

Mūsų šalies abejonės dėl to, kaip vertinti švietimo alternatyvas, atsispindi žodyne: neprigijo prieš dešimt metų siūlytas „unikalių mokyklų“ terminas, dabar dažniausiai vartojamas terminas „netradicinis ugdymas“, vengiama Vakaruose įprasto „alternatyviojo ugdymo“, bet pradeda prigyti „savita pedagoginė sistema“ ir „savitos mokyklos“. Apsisprendimas dėl termino dažnai liudija apsisprendimą dėl požiūrio į reiškinį. Šiuo atveju tai rodo, ar išdrįstama pripažinti, kad tradicinė valstybinė mokykla nėra tobula ir visiems tinkama, todėl galimos alternatyvos, arba kad mokykla gali būti visai savita, kitokia, autorinė, unikali.

Savitų mokyklų skaičiaus didėjimas, be abejo, kelia ir savitų problemų:

- kaip suderinti savitų ir tradicinių valstybinių mokyklų programas, kad mokiniai galėtų pririnkti keisti mokyklas ar gauti išsilavinimą patvirtinantį dokumentą;
- kokių teisių mokyklai turėtų suteikti savitos mokyklos statusas;
- kaip užtikrinti savitų mokyklų darbo kokybę ir išvengti galimos žalos mokinių asmenybėms bei likimams;
- ar remti savitas mokyklas valstybės lėšomis ir kaip;
- ar skirti joms patalpas ir kaip;
- kaip nuspręsti, kiek savitų mokyklų reikia, jei kasmet mažėja vaikų, taigi ir mokinių valstybinėse mokyklose...

Šis leidinys galėtų būti šių klausimų svarstymo įvadas. Jame apžvelgiama alternatyviųjų mokyklų įvairovė bei paskirtis ir ieškoma atsakymo į klausimą, kodėl jos kuriamos, kad būtų lengviau suprasti, kam skirtų ir kokių mokyklų trūksta Lietuvoje. Arba – galbūt – kaip būtų galima patobulinti įprastą valstybinę mokyklą.

ALTERNATYVIOS KAM, ARBA KAS BŪDINGA TRADICINEI MOKYKLAI?

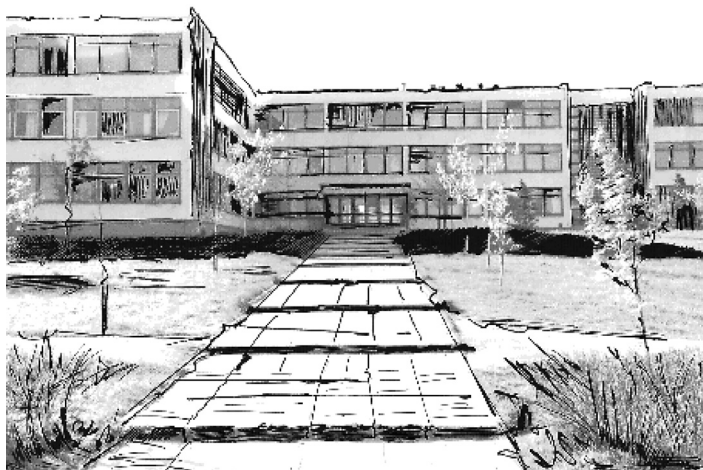
Jeigu vartojamas terminas „netradicinės mokyklos“, turėtų būti apibrėžta ir kokia mokykla yra tradicinė. Lygiai taip pat terminai „savitos“ ar „alternatyvios“ mokyklos turi prasmę tik tada, kai visuotinai sutariama, nuo ko jos skiriasi – kas yra įprastos, vyraujančios, „normalios“ mokyklos. Bet mokyklos buvo kuriamos ne vieną šimtmetį ir ne vienoje pasaulio vietoje, tad „tradicijos“ samprata yra susijusi su tam tikru laikotarpiu ir šalimi. Kaip tad susikalbama apibūdinant „įprastą“ mokyklą?

Vakarų kultūros šalyse mokyklos modelio raida buvo gana panaši, nors ir ne visai sinchroniška. Mokykla, kurią laikome dabartinės prototipu, susiformavo XIX a. pradžioje, pramonės revoliucijos metu. Sparčiai augančiai pramonei reikėjo supratingų, raštingų, drausmingų darbuotojų. Tuo metu stiprėjo ir nacionalinės valstybės (Vokietija, Prancūzija, Olandija, Šveicarija), kurioms rūpėjo sukurti centralizuotas valstybines švietimo sistemas, užtikrinančias kultūros bendrumą ir gyventojų lojalumą savo valstybei. Šie poreikiai lėmė mokyklų funkcijas, kurias mokyklos ir jų sistemos atlieka iki šiol: kultūros perteikimo, socializacijos, socialinės kontrolės ir jaunųjų atrankos bei paskirstymo.

Galų gale susiformavo gerai organizuotos mokyklų sistemos, kurioms būdinga:

- **visuotinis iki tam tikro amžiaus privalomas mokslas**, kurį užtikrina (organizuoja ir apmoka) valstybė;
- **centralizuotai kuriamos (nacionalinės, bendrosios) ugdymo programos**, nurodančios, ko ir kaip turi būti mokoma;
- **ugdymo turinio struktūros tradicijos**: skirstymas dalykais ar sritimis, formalios idėjų sistemos, tradiciniai (privatomi) temų rinkiniai ir jų pateikimo sekos;
- **mokinių grupavimo tradicijos**: skirstymas tam tikro dydžio klasėmis ir pagal amžių; kai kuriose sistemose – ir pagal pasiekimus ar gabumus;

1 pav. Tradicinis Lietuvos mokyklos pastatas

- **norminimo kultūra**¹: numatymas, ko turėtų išmokti tam tikro amžiaus vaikas; vidutinio daugumai pasiekiamo lygio nustatymas; pasiekimų standartų kūrimas;
- **pasiekimų vertinimas**: įvertinimai (balai, pažymiai), informuojantys apie atitikties lūkesčiams laipsnį; vertinimas kaip mokymosi paskata;
- **laiko skaidymo tradicijos**: pamokos, savaitės, trimestrai ar semestrai, mokslo metai;
- **mokyklos darbo organizavimo tvarka**: ugdymo planai ir tvarkaraščiai, pamokos ir pertraukos, apie jų pradžią ar pabaigą pranešantys skambučiai;
- **mokytojo ir mokinio santykiai**: mokytojas yra autoritetas, vadovas, žinių šaltinis, elgesio modelis;
- **mokymo ir mokymosi būdas**: mokytojas su mokinių klase atskirame kabinete; mokytojas pasakoja, aiškina, rodo, nurodo, klausia; mokiniai klauso, stebi, atlieka, atsako;
- **mokymosi šaltiniai**: vadovėliai, kuriuose tam tikro amžiaus mokiniui suprantama kalba pateikiama būtinos ir privalomos informacijos sistema bei užduotys;
- **mokyklų pastatų standartai**: kabinetai klasėms mokyti, koridoriai pereiti, bendrosios patalpos – aktų ir sporto salės, bibliotekos, valgyklos, taip pat personalo patalpos – direktoriaus kabinetas, mokytojų kambarys, raštinė.

Šie tradicinės Vakarų mokyklos bruožai iki šiol visur būdingi ir labai gyvybingi – linkę atsikurti po įvairių reformų. Taip yra ne tik todėl, kad dauguma suaugusiųjų yra baigę tradicines mokyklas ir sunkiai įsivaizduoja kitokias, bet ir todėl, kad tradicinė mokykla primena gerai suderintą mechanizmą, kurio darbo būdas atrodo pagrįstas ir lengvai perprantamas. Be to, tradicinė mokykla yra gana efektyvi perduodant iš kartos į kartą visuomenę vienijančių simbolių sistemas, faktines žinias, veiklos modelius, įgūdžius, vertybes ir moralinio bei socialinio elgesio standartus.

Tradicinės mokyklos kritikai teigia, kad:

- ji skirta ne tiek mokymuisi, kiek mokymui;
- jos darbo būdas primena konvejerį, nuo kurio nustumiami nesugebantieji prisitaikyti prie standartinio ritmo ir reikalavimų;
- ji per mažai paiso individualumo ir vienodina ugdymą;
- joje per daug dėmesio skiriama abstrakčiam teoriniam žinojimui, per mažai – praktiniam mokėjimui; per daug rūpinamasi protu, per mažai – emociniu ir meniniu ugdymu, ir pan.

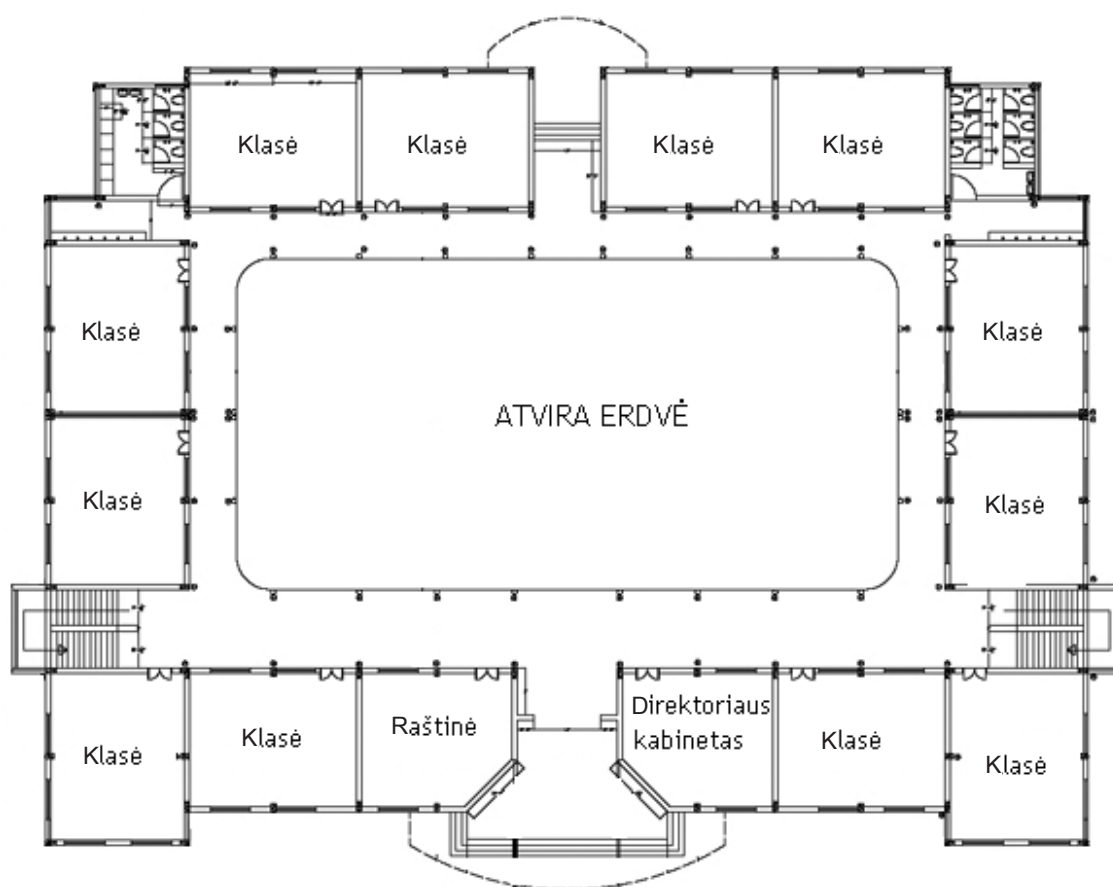
¹ „Normalumo“, matavimų ir egzaminavimo ryšį tradicinėje mokykloje, taip pat šios mokyklos ryšį su tobulai tvarkomos visuomenės idėjomis aiškino filosofas Mišelis Fuko. Žr.: Foucault M., *Disciplinuoti ir bausti: kalėjimo gimimas*. Vilnius: Baltos lankos, 1998.

Nepasitenkinimas tradicinės mokyklos trūkumais lėmė pirmųjų alternatyvių tradicinei ugdymo sistemų atsiradimą XX a. pirmojoje pusėje. Jas iš įpročio tebevadiname „netradicinėmis“, nors jos gyvuoja jau ilgą laiką: tai Valdorfo, Montesorio ar progresyviosios mokyklos.

Kalbant apie šiuolaikines tradicinės mokyklos alternatyvas atkreiptinas dėmesys į tai, kad, nors ir išlaikydama pagrindinius bruožus, ji laikui bėgant keitėsi, nes kai ką perėmė iš alternatyviųjų ugdymo sistemų, pavyzdžiui, ugdymo diferencijavimo ir individualizavimo idėjas ar mokymąsi atradimo būdu. Priežastys, dėl kurių buvo abejojama tradicinės

mokyklos modelio universalumu, taip pat keitėsi. Šiuo metu vienas didžiausių iššūkių – pakitę žinių šaltiniai, mokymosi būdai, priemonės ir vietos. Didžiuliu tempu augant žmonijos žinių kiekiui, informacijai tampant vis prieinamesnei, grūniant žinių hierarchijoms bei sistemoms ir mokytojo kaip visažinio ar bent jau žinančio daugiau už mokinį autoritetui, mokymuisi persikeliant už mokyklos sienų, nuolat didėja mokyklos kaitos poreikis ir kyla naujų šiuolaikinės mokyklos idėjų. Kita vertus, stiprėja ir dalies suaugusiųjų – mokytojų ir mokinių tėvų – noras išsaugoti tradicinę mokyklą kaip saugų, gerai organizuotą, suprantamą mikropasaulį didžiojo pasaulio chaoso (žr. 2 pav.).

2 pav. Šiuolaikinės mokyklos planas pagal tradicinės mokyklos modelį (klasės, kurias jungia koridorius, pagrindinį įėjimą „saugantys“ direktoriaus kabinetas ir raštinė, aiškus stačiakampis patalpų išdėstymas. Mokyklos uždaramą pabrėžia vidinis kiemas, kuris ne tik užtikrina mokinių saugumą, bet ir teikia galimybę personalui nuolat matyti mokinius)

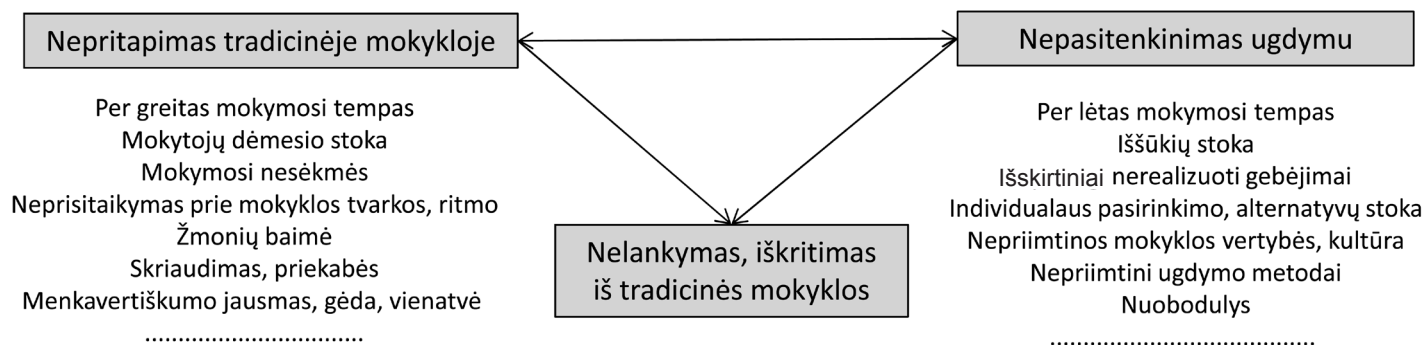
Šaltinis: <http://hmplan.net>

KAS LAIKOMA ALTERNATYVIA AR NETRADICINE MOKYKLA?

Alternatyviomis mokyklomis pasaulyje dažniausiai įprasta laikyti tas, kurios įgyvendina *netradicines ugdymo programas* ir dirba *netradiciniais metodais*, nors kai kuriais atvejais alternatyvus būna tik mokyklų valdymas. Ugdymo alternatyvos būna pagrįstos filosofijos teorijomis, pedagoginėmis nuostatomis, religinėmis arba politinėmis pažiūromis, kurios smarkiai skiriasi nuo vyraujančiųjų. Tačiau yra ir tokių alternatyvų, kurias sukuria kokiais nors įprasto ugdymo bruožais nepatenkinti arba originalių idėjų turintys mokytojai ir (arba) mokinių tėvai. Tai lemia skirtingą alternatyvų mastą – vienos keičia visą mokyklos gyvenimą, darbo, mokymo ir mokymosi būdą, kitos – tik tam tikrus aspektus.

Alternatyviosios mokyklos pradėtos kurti tada, kai švietimas tapo visuotinis, privalomas ir susikūrė vyraujantis mokyklos modelis, grįstas veiklos organizavimo ir ugdymo tradicijomis ar normomis, tai yra XIX a. – XX a. pradžioje. Pati bendriausia jų atsiradimą lėmusi priežastis – suvokimas, kad žmonės yra skirtingi, tad standartinis mokyklos modelis tinka ne kiekvienam. Nors galima įžvelgti ypatybių, būdingų daugumai alternatyviųjų mokyklų (mažiau mokinių, mažesnės klasės, daugiau dėmesio individualybėms, glaudesni mokytojų ir mokinių santykiai, stipresnis bendruomenės jausmas), šios sutampančios ypatybės gali būti skirtingų problemų sprendimo rezultatas.

3 pav. Alternatyvių mokyklų pasirinkimo priežastys

Problemos, kurias sprendžia alternatyviosios mokyklos, labai apibendrinant yra dviejų rūšių: 1) iškritimas iš tradicinės mokyklos dėl nesugebėjimo joje pritapti ir mokymosi nesėkmių; 2) kitokio ugdymo siekis. Kitaip tariant, alternatyviosios mokyklos kuriamos ir tiems, kuriems tradicinėse mokyklose yra per sunku, ir tiems, kuriems jose daug ko nepakanka.

Vakarų šalyse įvairiais istoriniais laikotarpiais alternatyviosios mokyklos buvo skiriamos labiau vienai ar kitai mokinių kategorijai. Pavyzdžiui, JAV po Antrojo pasaulinio karo vis labiau stiprėjo nuostata, kad alternatyvusis švietimas skirtas tiems, kuriems įprastoje mokykloje yra per sunku ir gresia pavojus iškristi, tad alternatyvi mokykla turi teikti elementaresnį išsilavinimą ir labiau rūpintis kiekvienu mokiniu, kad jis išliktų švietimo sistemoje. Tačiau alternatyvusis švietimas, neatitinkantis visuomenei įprasto išsilavinimo įgijimo būdo ir turinio, todėl sukuriantis sunkumų gauti formalųjį išsilavinimo patvirtinimą ir tęsti mokslą kitur, dažniau pasirenkamas neprisitaikančiųjų prie esamos tvarkos ir papročių, taigi pačių kritiškiausių, labiausiai nepriklausomų nuo kitų nuomonės ir stipriausių šeimų bei jų vaikų.

Be skirtingų ugdymo poreikių tenkinimo, yra dar vienas svarbus alternatyvių mokyklų radimosi veiksnys – švietimui turinčių įtakos mokslų raida ir naujų ugdymo idėjų kūrimas. Nuo XIX a., kai susiformavo tradicinis mokyklos modelis, labai pasikeitė daugybė dalykų:

- sukaupta žinių apie tai, kaip veikia žmogaus smegenys mokantis;
- sparčiai kūrėsi asmenybės ir socialinė psichologija;
- visa tai „maitino“ ugdymo psichologiją, kuri tapo atskira mokslo sritimi;
- kūrėsi įvairūs kiti socialiniai mokslai, aiškinantys visuomenės gyvenimo organizavimo dėsnius ar pateikiantys naujų idealų;
- keitėsi visuomenės valdymo būdas ir santvarkos;
- tai turėjo įtakos mokyklos veiklos organizavimo ir valdymo idėjoms;
- keitėsi kasdienio gyvenimo būdas, gerovės samprata;
- kūrėsi futurologija ir t. t.

Vis dažniau pabrėžiama, kad mokykla yra ne esamos tvarkos išlaikymo, bet ateities kūrimo priemonė, todėl ji pati turi keistis.

Šiuo metu yra sukurta daug alternatyvių mokyklų modelių:

- Valdorfo (R. Štainerio) mokyklos;
- M. Montesori mokyklos;
- Dž. Krišnamurti mokyklos;
- visuminio ugdymo mokyklos;
- progresyvosios mokyklos;
- demokratinės mokyklos;
- laisvosios ar anarchistinės mokyklos;
- chartijos mokyklos;
- atvirųjų klasių mokyklos;
- mokyklos be sienų;
- mokyklos mokyklose;
- virtualiosios mokyklos;
- gabiųjų mokyklos (Š. Sudzuko ir kt.);
- „magnetinės“ mokyklos;
- tęstinės mokyklos;
- religinių bendruomenių mokyklos ir kt.

Alternatyviasias mokyklas galima skirstyti pagal tai, kokiais esminiais bruožais jos skiriasi nuo tradicinių:

- 1. Savitas požiūris į žmogaus raidą** (antroposofija) ir tuo pagrįstos ugdymo programos bei metodai (M. Montesori, Valdorfo (R. Štainerio), daugialypio intelekto (H. Gardnerio), Pajėjos (M. Adlerio) ir kt.).
- 2. Pagarba vaiko asmenybei, laisvei ir teisei priimti sprendimus** (demokratinės mokyklos, laisvosios mokyklos).
- 3. Specialiųjų mokymosi poreikių tenkinimas** (mokyklos iškritusiesiems (Lietuvoje vadinamos jaunimo mokyklomis), mokyklos itin gabiems ir kt.).
- 4. Rengimas profesinei karjerai** (meno mokyklos, „magnetinės“ mokyklos, įvairių profesinių pakraipų – mokslo, technologijų, žiniasklaidos, teisės, aplinkotyros ir t. t. – mokyklos).
- 5. Natūralaus patirtinio mokymosi skatinimas** (progresyvosios mokyklos, mokyklos be sienų ir pan.).
- 6. Alternatyvusis mokymosi organizavimas** (atvirųjų klasių mokyklos, virtualiosios mokyklos).
- 7. Alternatyvusis mokyklų veiklos organizavimas, valdymas ir finansavimas** (chartijos mokyklos, mokyklos mokyklose, mokyklų klasteriai ir kt.).

Toliau trumpai apibūdinami žymiausi alternatyviųjų mokyklų tipai.

VALDORFO PEDAGOGIKOS MOKYKLOS

Valdorfo švietimas, dar vadinamas jo pagrindėjo Rudolfo Štainerio (Rudolf Steiner) švietimu, yra humanistine visuminė pedagogika ir integraliuoju daugiadalykiu ugdymu grindžiamas švietimas. Pirmoji mokykla 1919 m. įsteigta Vokietijoje, Štutgarte, prie „Valdorfo-Astorijos“ fabriko (iš čia kilo visos ugdymo krypties pavadinimas). Šiuo metu Valdorfo mokyklų skaičius visame pasaulyje viršija tūkstantį.

Valdorfo ugdymas grindžiamas R. Štainerio teorija, kad žmogus turi sielą, dvasią ir kūną, kurie vystosi trimis raidos pakopomis. Ugdymas turi atitikti kiekvienos iš jų specifiką:

- ankstyvoje vaikystėje – patirtinis, imitacinis ir juslinis;
- pradinėje mokykloje – grįstas vaizduote, emocijomis ir meninis;
- paauglystėje – skirtas protui lavinti ir etiniams idealams ugdyti.

Valdorfo pedagogikos ugdymo programos – nuosekliai evoliucinės ir itin daug dėmesio skiriančios menams. Ugdymo planui būdinga tai, kad dalis akademinų dalykų pateikiama ilgesnės trukmės blokais, dėstomais kaip pagrindinė dienos pamoka 3–5 savaites. Kiti dalykai išdėstomi kaip įprasta –

pamokos trukmės periodais. Per pagrindines pamokas mokiniai kuria savus vadovėlius, sudarytus iš to, ko jie mokėsi ir išmoko. Tradicinei mokyklai įprastos pažymių sistemos nėra, taikomas aprašomasis vertinimas. Nesant pažymių, nėra ir mokinių lenktyniavimo.

Mokytojai laikomi itin svarbiais asmenimis vaikui augant, todėl jie nėra dažnai keičiami: klasės mokytojas, arba auklėtojas, vadovauja savo klasei ir ją moko bent jau pagrindinių dalykų nuo 1 iki 8 klasės. 9–12 klasėse vietoj vieno auklėtojo jau yra du. Mokytojai turi kūrybinę laisvę organizuoti pamokas, bet tai darydami remiasi dar R. Štainerio sukurtais „Mokymo plano nuorodomis“.

Daug dėmesio skiriama socialiniam ugdymui – atsakomybės, pagarbos, atsidavimo puoselėjimui. Dėl humaniškumo ir pozityvių socialinių nuostatų Valdorfo mokyklos dažnai kuriamos tose visuomenėse, kuriose trūksta meilės žmogui ar kuriose yra susipriešinusių grupių. Be to, Valdorfo ugdymas yra atviras šalių, kuriose kuriamos šios sistemos mokyklos, etninėms tradicijoms, vertybėms ir gyvenimo būdui.

MARIJOS MONTESORI PEDAGOGIKOS MOKYKLOS

Ši pedagoginė sistema vadinama jos kūrėjos italų gydytojos ir švietėjos Marijos Montesori (Maria Montessori) vardu. Ugdymo teorija sukurta XX a. pradžioje, pirmoji mokykla atidaryta 1907 m. Romoje. Sistemos esmė – požiūris į žmogaus raidą grindžiamas pagarba natūraliam psichologiniam vaiko brendimui, ribų neperžengiančiai laisvei ir savikūrai sąveikaujant su aplinka.

Esminiai elementai:

- mišraus amžiaus klasės – nuo 2,5 iki 9 metų mokomasi drauge;
- mokinių teisė pasirinkti veiklą iš siūlomų galimybių;
- neskaidomi, ilgi, natūralūs mokymosi periodai;
- konstruktyvistinis arba atradimu pagrįstas mokymosi modelis – supratimas įgyjamas mokantis ne teoriškai, bet dirbant su įvairiomis medžiagomis ir priemonėmis;
- speciali ugdymo medžiaga ir priemonės, sukurtos pačios M. Montesori ir jos bendradarbių.

M. Montesori metodas grindžiamas nuostata, kad kiekvienam žmogui yra būdingi tie patys psichologiniai ypatumai: savisauga, orientacija į aplinką ir manipuliavimas ja, tvarkos

ir tikslumo siekis, noras tyrinėti, bendrauti, tikslingai veikti, kartoti, abstrahavimo ir matematinio mąstymo gebėjimai. Ugdymas turi skatinti jų raidą. Tam turi būti sukurta speciali ugdomoji aplinka, padedanti vaikui įgyti savarankiškumą visose srityse. Be ugdymui būtinų išteklių, pritaikytų vaiko amžiui, šiai aplinkai dar turi būti būdinga grožis, harmonija, švara, tvarka ir saikas, nes tai padeda vaikui bręsti. Specialiai sukurta aplinka skatina veikti, tad auklėtojai ir mokytojai ateina į pagalbą tik tada, kai vaikas nesugeba pats pasirinkti ir sėkmingai atlikti veiklos.

M. Montesori skyrė keturis vaiko ir jaunuolio raidos etapus: nuo gimimo iki 6 metų, 6–12 metų, 12–18 metų, 18–24 metų – ir teigė, kad kiekvienam iš jų būdingi saviti raidos uždaviniai ir mokymosi modeliai. Nors teoriškai M. Montesori mokyklos gali būti skirtos bet kokio amžiaus vaikams, paaugliams ir net jaunuoliams, kūrėja spėjo pagrįsti tik vaikų iki 12 metų ugdymą. M. Montesori metodo kritikai atkreipia dėmesį į tai, kad net ir vaikų ugdymo idėjos buvo skirtos tiems vaikams, kurie augo ne šeimose, o specialiuose internatuose, tad jų raida nebuvo visai normali.

HOVARDO GARDNERIO MOKYKLOS

Šios mokyklos yra pavyzdys, kaip šiais laikais, atsiradus patraukliai žmogaus prigimtį aiškinančiai teorijai, pagal ją perorganizuojamas švietimas. H. Gardnerio (Howard Gardner) mokyklose, remiantis jo daugialypio intelekto teorija, laikomasi nuostatos, kad žmonės mokosi skirtingai, tad ir mokoma turėtų būti skirtingai, atsižvelgiant į prigimtį ir sie-

kiant remtis tuo, ką asmuo geba geriausiai. Siekiama nuodugnaus supratimo, todėl mokymosi veiklos labai įvairios. Daug praktinio, patirtinio mokymosi, tęsiančio XX a. pradžioje sukurtas progresyviojo mokymosi idėjas. Vengiama standartinio vertinimo.

DEMOKRATINĖS MOKYKLOS

Demokratinų mokyklų esmė – daugiau galių mokiniams valdant savo pačių mokyklas ir pasirenkant mokymąsi. Šiuo metu į Tarptautinį demokratinų mokyklų tinklą priimamos visos mokyklos, kurios laikosi šių nuostatų:

- pagarbos vaikams ir pasitikėjimo jais;
- vaikų ir suaugusiųjų statuso lygybės;
- visiems bendros atsakomybės;
- veiklų pasirinkimo laisvės;
- demokratinio valdymo, kuriame lygiomis teisėmis dalyvauja vaikai ir mokyklos darbuotojai, nesiremami jokiais tariamai aukštesniais nurodymais ar sistema.

Nesant sutarto demokratinų mokyklų apibrėžimo, vietoj jo vartojamas 2005 m. vykusios Tarptautinės demokratinio švietimo konferencijos šūkis:

„Mes tikime, kad švietime jauni žmonės turi teisę:

- asmeniškai nuspręsti, kaip, kada, ką, kur ir su kuo mokytis;
- dalyvauti lygiomis teisėmis priimant sprendimus, kaip jų mokyklos turi būti valdomos ir kokios taisyklės bei sankcijos reikalingos, – jei apskritai reikalingos.“

Demokratinio švietimo idėjos yra vienos seniausių alternatyviojo švietimo idėjų – jų pradininku laikomas filosofas Džonas Lokas (John Locke), 1693 m. išspausdinęs veikalą „Keletas minčių apie auklėjimą“, kuriame kritikuojamas mokymas prievarta. Šias idėjas tęsė Žanas Žakas Ruso (Jean Jacques Rousseau) 1792 m. išleistoje knygoje „Emilis, arba Apie auklėjimą“ – ugdymas turi remtis natūraliu augimu ir mokymusi tyrinėjant aplinką. Garsiausiomis pirmosiomis demokratinėmis mokyklomis laikomos Levo Tolstojaus mokykla valstiečių vaikams Jasnaja Polianos kaime ir Janušo Korčako (Janusz Korczak) 1912–1940 m. Varšuvoje veikusi mokykla našlaičiams žydu vaikams.

Seniausia šiuo metu veikianti demokratinė mokykla – Summerhilo (Summerhill) internatinė mokykla Anglijoje (įsteigta 1921 m. Vokietijoje, vėliau perkelta į Austriją ir galop – į Angliją). Keli išskirtiniai jos bruožai: vaikų teisė pasirinkti, kurias pamokas lankyti, jei apskritai lankyti; požiūris, kad vaikai turi gyventi tokį gyvenimą, kokio reikia jiems patiems, o ne jų rūpestingiems tėvams ir mokytojams, ir tris kartus per savaitę vykstantys susirinkimai, kuriuose priimami sprendimai dėl tvarkos, grindžiami principu „gali daryti, ką nori, kol nekenki kitiems“. Kitos garsios mokyklos – Sadberio Slėnio (Sudbury Valley) mokyklų tinklas, susikūręs Amerikoje, bet tapęs pasauliniu, Pestos mokyklos Ekvadore ir Haderos mokykla Izraelyje.

Demokratinės mokyklos gali būti labai įvairios:

- ugdymas – nuo mokinių pasirenkamų dalykų, ugdymo plano atsisakymo iki rengimo valstybiniais egzaminams, jei mokiniai to nori;
- taisyklės – nuo storo kodekso ir teisingumo komiteto bausmėms skirti iki dviejų taisyklių ir jokių bausmių;
- valdymas – dažniausiai bent kartą per savaitę vykstantys susirinkimai, kuriuose aptariami visi mokyklos gyvenimo organizavimo klausimai ir priimami visi sprendimai;
- išlaikymas – dažniausiai tėvų sumokamas mokestis, bet yra ir valstybinių mokyklų (Kanadoje ir Izraelyje);
- mokinių amžius – kai kur nuo gimimo, dažniau – tik paaugliai ir jaunuoliai.

Nepaisant veiklos organizavimo skirtumų, demokratines mokyklas į vieną grupę sieja panašūs principai: mokinių rengimas priimti esminius savo gyvenimo sprendimus, mokymas sąmoningai dalyvauti demokratinėse valdymo procedūrose, pagarba žmogaus teisėms, dialogiškas bendravimas ir kritinio socialinio mąstymo ugdymas.

LAISVOSIOS MOKYKLOS

Laisvųjų mokyklų ištakos – klasikinis anarchizmas, radikalūs socialiniai judėjimai (XX a. šeštojo dešimtmečio kairysis liberalizmas ir pankų kultūra), grįžimo prie žemės ir ekologiniai judėjimai, visuomenės be mokyklų idėjos. Taigi laisvosios mokyklos kilo iš kontrkultūrinių, neigiančių vyraujančią gyvenimo būdą, vartojimą ir valdžios autoritarizmą, idėjų.

Anarchizmo įtaka laisvųjų mokyklų judėjimui – siekis išvengti valdžios dalyvavimo ugdant: atsisakoma oficialaus vertinimo, pažymių, diplomų, sertifikatų, o mokymasis vertinamas dėl jo paties, ne dėl jo teikiamos naudos.

Laisvosioms mokykloms rasti turėjo įtakos pankų kultūra, įkvėpusi „Pasidaryk pats“ judėjimą, kuriuo propaguotas rankų darbas ir atsisakymas pramoninei vartotojų visuomenei būdingų gaminių, ir kritinė pedagogika, kritikuojanti švietimo sistemą kaip pagrįstą mokytojo ir mokinio santykių hierarchi-

ja ir reprodukuojančią nelygybę. Iš jos kilo laisvųjų mokyklų nuostata, kad kiekvienas gali būti ir mokinytis, ir mokytojas, ir kad šie santykiai nėra hierarchiniai.

Laisvosios mokyklos gali būti labai įvairių formų. Jas steigia ir kuria grupės savanorių, kuriems pavyksta rasti būtinus išteklius. Lankymas laisvas, mokiniams siekiama suteikti kuo daugiau pasirinkimo laisvės. Siūlant kursus linkstama į tai, kas išlaisvina žmones – savarankiškam gyvenimui būtinus gebėjimus ar žinias ir nuostatas.

Šiuo metu dalis laisvųjų mokyklų kartais pasivadina progresyviomis mokyklomis (pagal XX a. pradžioje atsiradusį progresyviojo švietimo pavadinimą) ir pradedamos painioti su šia ugdymo kryptimi, derinančia bendradarbiavimu ir pagarba asmeniui grįstą demokratiškumą su pragmatišku – praktiniu, naudingumu – mokymu.

„MAGNETINĖS“ MOKYKLOS

Tai pirmiausia JAV atsiradusios specializuotos mokyklos, kurių pavadinimas reiškia, kad jos kaip magnetas sutraukia mokinius iš rajonų, esančių gerokai toliau už įprastų mokykloms priskiriamų teritorijų ribų. Didžiojoje Britanijoje jų atitikmuo yra specializuotosios mokyklos. Didžiojoje Britanijoje dauguma šių mokyklų turi teisę taikyti mokinių atranką pagal polinkius, gabumus, pasiekimus, tačiau JAV jų komplektavimas pagrįstas pirmiausia mokinių ir jų tėvų pasirinkimu, nors kai kurios mokyklos taiko arba stojamuosius egzaminus ir pokalbį, arba priėmimo loteriją, arba ir to, ir to derinį.

„Magnetinių“ mokyklų idėja yra antisegregacinė: jos pradėtos steigti XX a. septintajame dešimtmetyje siekiant išspręsti gyvenamųjų rajonų ir jiems priskirtų mokyklų rasi-

nės sudėties netolygumo problemą. Skirtinga gyventojų sudėtis turi įtakos mokyklų veiklos kokybei, lemia skirtingus mokinių pasiekimus, tad buvo nuspręsta, kad skurdžiausių rajonų vaikai yra diskriminuojami. „Magnetinės“ mokyklos surenka mokinius ne pagal gyvenamąją vietą ir socialinę kilmę, o pagal interesus ir polinkius. Jose mokosi įvairių rasių, tautybių ir socialinio-ekonominio statuso mokiniai. Į mokyklą jie atvežami specialiais autobusais. Taip mokiniai yra „ištraukiami“ iš gimtosios aplinkos ir sukuriama naujos tų pačių interesų vienijamos bendruomenės.

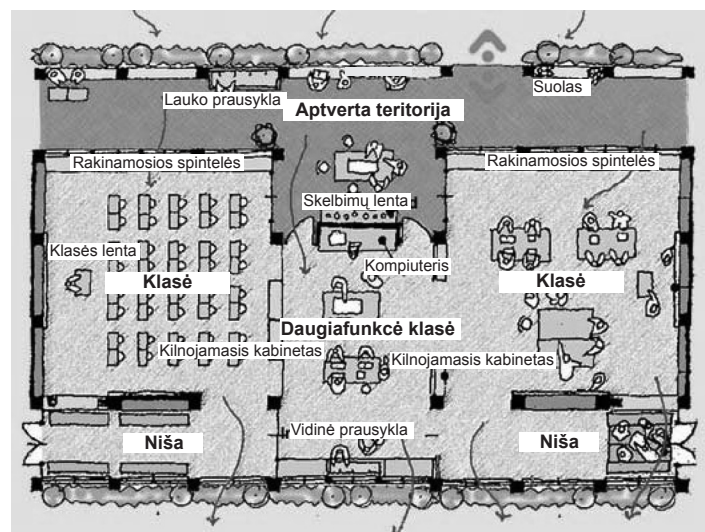
„Magnetinės“ mokyklos panašios į mokyklas gabiesiems ir kai kurios tapo būtent tokios, tačiau pirminė jų idėja kita – tai kurios nors pakraipos mokyklos, mokinių pasirenkamos pagal interesus.

ATVIRŲJŲ KLASIŲ MOKYKLOS

Fizinė klasių atvirumo išraiška šiose mokyklose yra vidinių sienų vengimas, didelių bendrų erdvių kūrimas. Jose vienu metu mokosi daug mokinių, su kuriais dirba keli mokytojai. Mokiniai dažniausiai grupuojami ne įprastomis klasėmis pagal amžių, bet pagal pasiekimų lygį. Mokytojai mažiau aiškina („dėsto“) įprastiniu būdu, daugiau juda nuo grupės prie grupės kaip mokymosi padėjėjai. Šiuolaikinėse mokyklose į vieną didelę erdvę vieno dalyko pamokai gali būti surenkami ir labai skirtingo amžiaus vaikai, pavyzdžiui, piešimo pamokoje gali dalyvauti mokiniai nuo pradinukų iki abiturientų, ir jie mokosi vieni iš kitų.

Atvirosios klasės tapo populiarios aštuntajame XX a. dešimtmetyje, vėliau buvo smarkiai kritikuojamos. Nepratusiems mokytojams jose dirbti sunkiau, sunkiau ir mokiniams, jei vyrauja triukšmas. Vis dėlto, keičiantis mokymosi būdai, jos atgyja šiuolaikiniuose mokyklų projektuose, kuriuose yra numatomos kilnojamosios pertvaros ir daugybė galimybių pertvarkyti erdvę.

4 pav. Atvirosi klasė

MOKYKLOS BE SIENŲ

Mokyklų be sienų ugdymas grindžiamas nuostata, kad mokytis galima bet kur bet kuriuo metu ir kad įprastos mokyklos ribos kartais ne didina, o varžo mokymosi galimybes. Šiose mokyklose mokantis naudojamos įvairiomis galimybėmis, kurias teikia informacinės technologijos, socialiniai tinklai, bendruomenė, mokyklos aplinka, vietovė ir visos

įstaigos ar vietos, kuriose galima ko nors išmokyti: bibliotekos, aukštosios mokyklos, institutai, įmonės, ūkininkų sodybos, muziejai ir t. t. Jų mokytojai stengiasi pastebėti įvairias netradicinio mokymosi už mokyklos esančiame pasaulyje galimybes ir jomis pasinaudoti. Kartu su mokiniais mokosi ir patys.

MOKYKLOS MOKYKLOSE

Tai didelių mokyklų susvetimėjimui mažinti skirtas modelis: viename pastate įkuriama dvi ar daugiau pagal skirtingas programas dirbančios mokyklos, turinčios atskirą personalą, tarybą ir mokymo(si) erdves. Po vienu stogu įsikūrusios mokyklos gali susitarti dėl naudojimosi bendromis patalpomis ir

mokyklos aplinka. Tokio skaidymo tikslas – sukurti jaukesnę bendruomenę mokiniams, taip pat suteikti daugiau autonomijos jų mokytojų bendruomenei įgyvendinant savas ugdymo dėjas.

ALTERNATYVUSIS UGDYMAS LIETUVOJE

Sovietinėje švietimo sistemoje alternatyvių mokyklų negalėjo būti, tad po nepriklausomybės paskelbimo mokyklų sistema dar buvo labai unifikuota, išskyrus kelias nedideles išimtis: menų mokyklas ir mokyklas, kuriose kurių nors dalykų buvo mokoma sustiprintai. Ši nuostata – kad valstybinė švietimo sistema turi būti darni, sudaranti visiems vienodas mokymosi sąlygas, užtikrinanti galimybę be keblumų keisti mokyklas ir aiškiai reglamentuota – išliko ir nepriklausomybės metais, todėl įgyvendintų alternatyviojo ugdymo idėjų ir alternatyvių valstybinių mokyklų Lietuvoje labai nedaug. Dauguma alternatyvių Lietuvos mokyklų pradėjo kurtis pirmaisiais nepriklausomybės metais. Visos, išskyrus jaunimo mokyklas,

buvo ne individualios originalios mokyklos, bet senesnes tradicijas turinčioms ugdymo sistemoms priklausančios mokyklos – Jėzuitų, Valdorfo (R. Štainerio), M. Montesori, po dešimties metų – Š. Sudzuko talentų ugdymo mokykla ir Vilniaus tarptautinė mokykla (žr. 5 pav.).

2012 m. patvirtintos dar trys naujos ugdymo sampratos: katalikiškojo ugdymo, sausumos kadetų ugdymo ir humanistinės kultūros ugdymo meninė veikla. Vienas ugdymo modelis – progresyvusis ugdymas – šiuo metu bandomas ir galbūt ateityje taip pat įsitvirtins kaip alternatyvioji mokykla.

5 pav. Netradicinėms ugdymo sistemoms priklausančių mokyklų steigimo Lietuvoje ir jų sampratų ar koncepcijų patvirtinimo datos

1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	
	Jėzuitų vidurinė mokykla, nuo 1996 m. – gimnazija																						
																		Jėzuitų pedagogika grįsto ugdymo samprata					
		Jaunimo mokykla																					
		Jaunimo mokyklos koncepcija																					
		Valdorfo (R. Štainerio) mokykla																					
														Valdorfo pedagogikos koncepcija									
		M. Montesori mokykla																					
														M. Montesori pedagogikos samprata									
												Š. Sudzuko mokykla											
														Š. Sudzuko talentų ugdymo koncepcija									
													Vilniaus tarptautinė mokykla										
														Katalikiškojo ugdymo sistemos samprata >									
														Sausumos kadetų ugdymo samprata >									
													Humanistinės kultūros ugdymo menine veikla samprata >										

Vienas pirmųjų teisinių bandymų liberalizuoti ugdymo ir mokyklos modelį buvo 1994 m. patvirtinti Pedagoginio ir psichologinio eksperimento organizavimo nuostatai. Juose teigiama, kad eksperimentai turi būti atliekami pagal mokslinių tyrimų metodų reikalavimus „siekiant tobulinti švietimo struktūrą ir valdymą, ugdymo procesą ir turinį, spartinti švietimo reformos įgyvendinimą, skatinti mokinių ir jų tėvų, pedagogų kūrybinį aktyvumą bei savarankiškumą“. Originalumo požūriu eksperimentai skirstomi į skirtus tikrinti visai naujas idėjas arba pritaikyti kitų patirtį. Juos atliekančioms įstaigoms suteikiamas eksperimentinių įstaigų statusas. Numatytas gana sudėtingas eksperimento įteisinimas – sudaroma speciali komisija, jai pristatoma programa kartu su rekomendacijomis, komisijai pritarus – rekomenduojama ministerijai tvirtinti, ir t. t. Galbūt dėl tokios daugybės saugiklių savo iniciatyva eksperimentuojančių mokyklų beveik nebuvo – įsitraukti į tokius eksperimentus, kaip perėjimas nuo devynmečio pagrindinio ugdymo prie dešimtmečio ar nuo visiems vienodo ugdymo prie profilinio, mokyklas paskatindavo Švietimo ministerija.

2001 m., siekiant kaip nors sunorminti alternatyviųjų mokyklų steigimąsi ir ryšį su tradicinių mokyklų sistema, patvirtinta Netradicinio ugdymo koncepcija, o 2010 m. – atnaujintas jos variantas. Koncepcijoje apibrėžta netradicinio ugdymo samprata, jo vieta šalies švietimo sistemoje ir netradicinio ugdymo įstaigų statusas:

„**Netradicinis ugdymas** – pagal formaliojo (pradinio, pagrindinio ir vidurinio) ir (ar) neformaliojo (ikimokyklinio, priešmokyklinio ir kito neformaliojo) ugdymo programas vykdomas ugdymas, grindžiamas savita pedagogine sistema (M. Montesori, Valdorfo, Š. Sudzuko ir kt.) ar atskirais jos elementais.

Netradicinio ugdymo sistema – integrali ugdymo priemonių ir metodų visuma, aprėpianti savitą ugdymo filosofiją, ugdymo tikslus, reikalavimus pedagogui, savitas ugdymo programas, ugdymo proceso organizavimo būdus, ugdomąją aplinką, savitą ugdymo įstaigų struktūrą ir valdymą.

Netradicinė mokykla – ikimokyklinio, priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo ir (ar) kito neformaliojo ugdymo programas vykdanči švietimo įstaiga, savo veiklą grindžianti netradicinio ugdymo sistema.“

Nors pripažįstama, kad netradicinis ugdymas nuo kitų gali skirtis įvairiais aspektais („savita paradigma, savitos vertybinės nuostatos, ugdymo filosofija, ugdymo tikslai, religinė orientacija, savitas pedagoginis psichologinis požiūris į žmogaus prigimtį ir raidą, vaiko psichofizinio vystymosi tarpinius, reikalavimai pedagogams, savitas ugdymo organizavimas (ugdymo programos, ugdymo planai, ugdomoji aplinka, ugdymo(si) metodai, mokinių pasiekimų vertinimas), mokyklos struktūra ir valdymas“), nelinkstama leisti eksperimentuoti. Nurodoma, kad netradicinio ugdymo sistemų (Valdor-

fo, M. Montessori ir kt.) specifika atskleidžiama konkrečiomis sampratomis, parengtomis vadovaujantis minėtos koncepcijos nuostatomis ir patvirtintomis švietimo ir mokslo ministro, o ugdymas grindžiamas mokyklos reikmėms pritaikytomis bendrosiomis ugdymo programomis arba rengiamos savos ugdymo programos, kurios turi būti įregistruotos švietimo ir mokslo ministro nustatyta tvarka.

Tačiau lieka neaišku:

- ar ši koncepcija taikytina visam alternatyviajam ugdymui, ar tik ugdymui pagal jau nusistovėjusias ugdymo sistemas;

- jei tik pastarajam, tai kodėl ji vadinama netradicinio ugdymo koncepcija, – juk šios sistemos paprastai jau pačios yra tapusios tradicija;
- jei ji taikytina visam alternatyviajam ugdymui, tai ar kiekviena savita mokykla turi pasižymėti visais ugdymo sistemai būdingais cituotame apibrėžime nurodytais elementais.

Pastaraisiais metais šią sampratą buvo bandoma plėsti kuriant ugdymo įvairovės užtikrinimo principus, tačiau šis darbas kol kas nėra baigtas.

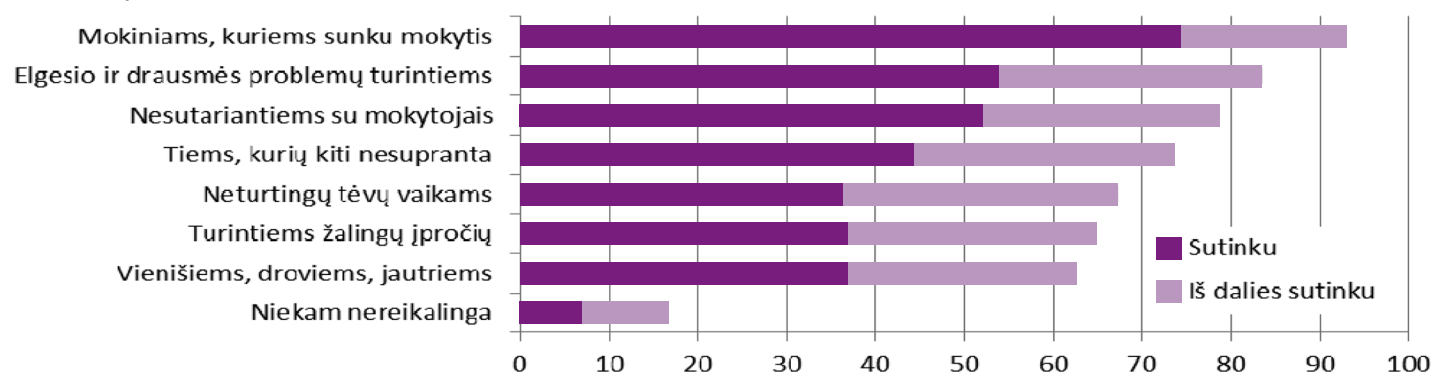
JAUNIMO MOKYKLOS LIETUVOJE

Jaunimo mokykla buvo viena pirmųjų alternatyvių Lietuvos mokyklų. Ji įkurta 1992 m. Mokyklos idėja – valstybinė mokykla tiems, kurie iškrito iš tradicinės mokyklos nesulaukę 16 metų, t. y. to amžiaus, iki kurio mokytis yra privaloma. 1993 m. Jaunimo mokyklos koncepcijoje numatyta, kad ši mokykla skirta 12–16 metų mokiniams, turintiems mokymosi sunkumų, bei 16–18 metų mokiniams, dėl socialinių-ekonominių priežasčių negalintiems lankyti bendrojo ugdymo mokyklos. Jaunimo mokykloms kelti tikslai – grąžinti į mokyklą paauglius ir jaunuolius; padėti jiems pažinti save, mokytis spręsti savo problemas, ugdyti pasitikėjimą savimi, išsiugdyti atsparumą neigiamai socialinės aplinkos įtakai, didinti mokymosi motyvą. Mokykla kurta pagal įprastą Vakaruose mokyklos tiems, kuriems nesisekė mokytis, modelį: daugiau dėmesio vaiko individualybei ir sunkumams, daugiau psichologinės ir socialinės pagalbos, mažesnės klasės, kitoks mokymosi tempas. Tačiau nebuvo išdrįsta didinti šių mokyklų alternatyvumą, ir jos priskirtos pagrindinių bendrojo ugdymo mokyklų tipui.

2005 m. atliktas Jaunimo mokyklų veiksmingumo tyrimas² atskleidė, dėl kokių priežasčių paaugliai pakliūna į jaunimo mokyklas. Vyraujančios priežastys – mokymosi nesėkmės, nepripažinimas prie mokyklos tvarkos ir nesutarimai su mokytojais ir bendraamžiais (žr. 6 pav.).

Tyrėjos konstatavo, kad pirmojoje Jaunimo mokyklų koncepcijoje numatytas tikslas – atkūrus mokymosi motyvą grąžinti paauglius į bendrojo ugdymo mokyklą – nepasiteisino, nes į jaunimo mokyklas pakliūna jau gerokai atsilikę moksle ir daug psichologinių bei socialinių sunkumų turintys mokiniai, kuriems svarbiausia – ne grįžti į ankstesnes mokyklas, bet atgauti pasitikėjimą savimi ir kitais, išmokti socialinių įgūdžių, rasti vietą gyvenime. Be to, dauguma mokinių buvo patenkinti Jaunimo mokyklomis, kuriose mokėsi, ir nenorėjo grįžti į tas mokyklas, kuriose patyrė nesėkmių. Šis faktas atskleidė tradicinių mokyklų problemas ir netiesiogiai paliudijo alternatyviojo ugdymo poreikį.

6 pav. Jaunimo mokyklų mokinių nuomonė, kam skirtos šios mokyklos (pritarimas pateiktiems teiginiams, procentinė dalis), 2005 m.

² Tyrimą „Jaunimo mokyklų veiksmingumas“ 2005 m. Švietimo ir mokslo ministerijos užsakyta atliko mokslininkų grupė: doc. dr. Violeta Rimkevičienė (vadovė), prof. habil. dr. Marija Barkauskaitė, prof. habil. dr. Vilija Targamadzė, doc. dr. Marytė Gaigalienė, doc. dr. Valdonė Indrašienė, Oksana Malinauskaitė.

XXI AMŽIAUS PRADŽIOS IŠŠŪKIAI MOKYKLAI IR JOS KAITOS TENDENCIJOS

Dauguma dabartinių alternatyviųjų mokyklų modelių yra sukurti seniai ir jau patys tapę tradicija, o kai kuriais požiūriais ir senstelėję. XXI a. kol kas nepateikta kokių nors itin naujų požiūrių į žmogaus prigimtį ir augimą, tačiau labai sparčiai keičiasi gyvenimo būdas, informacijos ir technologijų vaidmuo kasdieniame gyvenime, mokymosi galimybės. Tai neišvengiamai atsiliaps ir mokyklos modeliui. Alternatyvi ar netradicinė mokykla šiuo metu gali būti tiesiog mokykla, kurios kūrėjai anksčiau už kitus suvokia būtinybę keistis ir sukuria tai, kas ateityje turės būti įgyvendinta daugumoje mokyklų ir taps įprastu dalyku.

„Tipiška“ XXI a. mokykla tikriausiai integruos kai kurias XX a. alternatyviųjų mokyklų, pavyzdžiui, mokyklų be sienų,

virtualiojo mokymosi, atvirųjų klasių mokyklų, idėjas. Kitas kintančiam mokymuisi skirtus sprendimus dar reikės sukurti. Jie pakeis ne tik mokymosi organizavimą, mokymo būdą ir mokyklų vadybą, bet ir aplinką, kurioje mokomasi. Toliau nurodoma, kaip galima sisteminti švietimo pokyčius, turėsiančius įtakos mokyklų projektams.

Ateities mokyklų projektams turės įtakos kintanti mokymosi samprata, lemsianti šias tendencijas: lankstumas naudojant erdves ir įrangą, pritaikomumas, galimybė jungti patalpas, vidiniai kiemai, už mokyklos sienų vykstančios pamokos, patogumas.

	TRADICINIAI MODELIAI		BESIKURIANTYS MODELIAI
ERDVĖ	Paskirta pastovi mokymosi vieta	>	Nepaskirta, visiems bendra mokymosi vieta
	Specializuota mokymosi erdvė	>	Universali, daugiavfunkcė mokymosi erdvė
	Mokykloje arba priklausanti mokyklai	>	Už mokyklos, mokyklos nekontroliuojama
	Nekilnojamoji infrastruktūra (įranga ir priemonės)	>	Lanksti infrastruktūra (kilnojamoji, pritaikoma, sujungiama; individualiosios IT priemonės)
PAGRINDINIAI VEIKLOS PRINCIPAI	Klasės procesų stebėjimas ir valdymas	>	Individuali pažanga
	Skirta mokytojams ir mokiniams	>	Apimanti platesnę bendruomenę ir mokymąsi su esančiais kitur (globaliosios klasės)
	Gamyklinis mokyklos veiklos organizavimo modelis	>	Tinklinis modelis
	Orientuota į vidų (mokyklos ribos, apibrėžti ryšiai)	>	Orientuota į išorę (ryšiai ir partnerystė su esančiais už mokyklos)
PROGRAMA	Apibrėžti dalykai (tradicinės ugdymo programos)	>	Lankstus dalykų rinkinys (didelis pasirinkimas, praktinio mokymo kursai)
	Suskaidyta programa (atskiri dalykai)	>	Integruotas, daugiadalykis mokymasis
	Beasmenis turinys, nepaisoma individualių poreikių ir prasmų	>	Turinys susietas su mokinių patirtimi, interesais, poreikiais ir už mokyklos sienų vykstančiu gyvenimu
MOKYMASIS	Socialinė sąveika (mokytojas – mokinys)	>	Technologinė sąveika (mokymasis naudojantis informacinėmis technologijomis)
	Mokinio ir mokytojo ryšys	>	Besimokančiojo ir vadovo (bendraamžis, suaugusysis, specialistas) ryšys
	Susietas su vieta (tam tikras mokymasis vyksta tam skirtoje vietoje)	>	Susietas su mokiniu (lanksčios mokymosi galimybės, nepriklausančios nuo specializuotos vietos)
	Vyrauja teorinis ir individualus mokymasis iš knygų	>	Veiklų įvairovė – projektinis darbas, tyrimai, individualaus ir grupinio mokymosi kaita
	Didaktiškas (mokytojas perteikia žinias)	>	Sąveikūs (abipusė sąveika mokantis)
LAIKAS	Tęstinis (gyvenimo kūrimas)	>	Netęstinis (trumpalaikiai epizodai)
	Tradicinė mokyklos diena (numatytos, ribotos valandos)	>	Nuo 24 iki 7 val. (buvimo mokykloje laiko lankstumas, kaita, nuotolinis mokymasis)
	Visiems bendras tvarkaraštis	>	Modulinis ir individualus tvarkaraštis
	Numatytos, pastovios trukmės pamokos	>	Lankstus pamokų sąrašas, kintanti trukmė

Numatoma, kad XXI a. mokykloje bus derinamos dvi iš pažiūros priešingos tendencijos:

- viena vertus, tobulėjant technologijoms ir jų daugėjant, mokymasis taps vis „išmanesnis“ – vis daugiau dalykų bus galima sužinoti ir atlikti neišeinant už mokyklos sienų, tačiau bendraujant ir bendradarbiaujant su mokymosi, tyrinėjimų, kūrybos partneriais, esančiais bet kurioje pasaulio vietoje;
- kita vertus, vis aktualesnis taps tikrojo pasaulio pažinimas, tad mokymasis kelsis už mokyklos sienų – į įvairius aplinkos tyrinėjimus, socialinius projektus, partnerystes.

Mokymasis bus individualizuojamas – vis geriau, tiksliau ir išsamiau įvertinant asmeninius mokymosi poreikius ir labiau atsižvelgiant į individualų pasirinkimą, daugės individualių mokymosi planų ir individualių mokymosi stilių ar būdų.

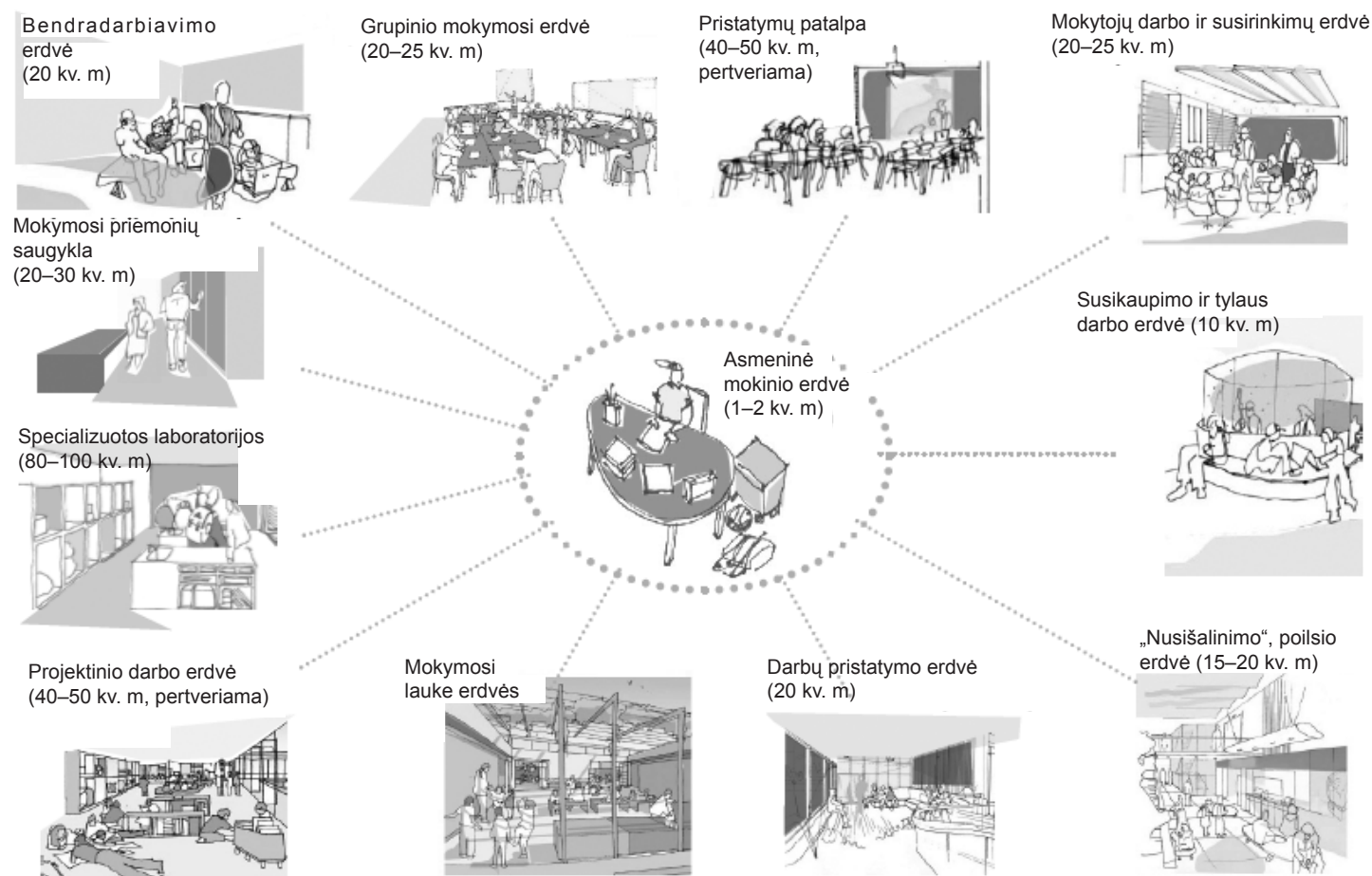
Iš esmės keisis mokymosi laikas – griežta pastovios trukmės pamokų ir pertraukų kaita taps kliūtimi natūraliai mokymosi eigai, taip pat bus sunkiau nubrėžti mokslo dienos ribas ar atskirti mokyklinio mokymosi ir popamokinį laiką: įdomios mokymosi užduotys ir grupiniai projektai trauks mokinių dėmesį visą dieną.

Keisis mokytojų vaidmuo. Tai bus susiję su kintančiu kartų santykiu: vis dažniau teks pripažinti, kad vaikai, informacinio pasaulio „gyventojai“, kai ką geba ir žino geriau už mokytojus. Tad mokytojai praras dalį savo autoriteto, grindžiamo žinojimu, ir neretai taps mokymosi partneriais, tačiau, matyt, kaip ir anksčiau bus mokymosi organizatoriai, padėjėjai ir patarėjai.

Mokinių grupavimas, Lietuvoje vadinamas „klasių kompleksavimu“, neteks dabartinės prasmės, nes bus mokomasi įvairios sudėties ir dydžio grupėmis orientuojantis į užduotį, mokinių pasiekimų lygį, interesus, o ne į amžių. Kitokį požiūrį į grupavimą lems ir pakitusios erdvės: jei mažės vidinių sienų, jos bus keičiamos kilnojamosiomis, o mokymuisi naudojamos įvairios netradicinės, visos įmanomos erdvės, tai nebeliks ir keturių sienų ribojamų pastovios sudėties klasių bendruomenių. Kita vertus, mokyklos gali mažėti, kad personalas ir mokiniai nepaskęstų daugybės galimybių chaose.

Individualus mokymasis bus derinamas su grupiniu, tad mokyklose atsiras skirtingos paskirties erdvės: tylių – asmeniui darbui, atvirų – grupiniam mokymuisi, projektams, įvairiems pristatymams ir demonstravimams (žr. 7 pav.).

7 pav. Ateities mokyklos erdvės

Šaltinis: D. Fisher. Linking Pedagogy and Space.

http://www.eduweb.vic.gov.au/edulibrary/public/assetman/bf/Linking_Pedagogy_and_Space.pdf

Teisiniai dokumentai, apibūdinantys savitas mokyklas Lietuvoje:

Netradicinio ugdymo koncepcija (patv. 2010 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. V-299)
Montesori pedagogikos Lietuvoje samprata (patv. 2004 m. birželio 23 d. įsakymu Nr. ISAK-1009)
Jaunimo mokyklų koncepcija (patv. 2005 m. gruodžio 12 d. įsakymu Nr. ISAK-2549)
Jėzuitų pedagogika grįsto ugdymo Lietuvoje samprata (patv. 2008 m. gruodžio 2 d. įsakymu Nr. ISAK-3236)
Valdorfo pedagogikos Lietuvoje koncepcija (patv. 2004 m. gegužės 17 d. įsakymu Nr. ISAK-761);
Suzuki talentų ugdymo Lietuvoje koncepcija (patv. 2005 m. birželio 17 d. įsakymu Nr. ISAK-1128)
Humanistinės kultūros ugdymo menine veikla samprata (patv. 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. V-1595)
Katalikiškojo ugdymo sistemos samprata (patv. 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. ISAK-1599)
Sausumos kadetų ugdymo samprata (patv. 2012 m. lapkričio 16 d. įsakymu Nr. V-1586)

Apie produktyvųjį mokymą, Lietuvoje diegiamą Alternatyviojo ugdymo projektu, galima pasiskaityti:

<http://www.alternatyvusisugdymas.lt/index.php/apie-projekta/sritys/produktyvusis-mokymasis>

Kai kurie kiti šaltiniai:

Ballantine J. H., Spade J. Z. *Schools and Society: A Sociological Approach to Education*. Sage Publications, Pine Forge Press, 2008.
Ballantine J. H. *The Sociology of Education: A Systematic Analysis*. Fifth Edition. New Jersey: Upper Saddle River, 2001.
<http://www.amshq.org/Montessori-Education/Introduction-to-Montessori.aspx>
<http://www.montessori-ami.org/>
<http://www.steinerwaldorfeurope.org/>
<http://www.hgcschool.org/>
<http://freeskoolsproject.wikispaces.com/>
<http://www.educationrevolution.org/>
<http://www.idenetwork.org/index.htm>
<http://www.eudec.org/>
<http://www.bobpearlman.org/Learning21/new%20learning%20environments.htm>
http://www.eduweb.vic.gov.au/edulibrary/public/assetman/bf/Linking_Pedagogy_and_Space.pdf
<http://www.archachieve.net/>

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo ir mokslo ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinių specialistams ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Serijoje „Švietimo problemos analizė“ pateikiama glausta, konkreti ir aktuali švietimo sistemos funkcionavimo problemų analizė. Leidiniai skelbiami internete adresu http://www.smm.lt/svietimo_bukle/analizes.htm ir portale Emokykla.

Pasiūlymus, pastabas ar komentarus prašome siųsti Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt).

Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes serijoje „Švietimo problemos analizė“, prašome kreiptis į Švietimo ir mokslo ministerijos Strateginių programų biuro vyriausiąją specialistę Jūratę Vosyltę-Abromaitienę (el. p. jurate.vosylte-abromaitiene@smm.lt, tel. (8 5) 219 1121).

Analizę parengė dr. Vaiva Vaicekauskienė, Nacionalinės mokyklų vertinimo agentūros Politikos analizės skyriaus metodininkė.

SAVITOS MOKYKLOS: NETRADICINĖS, ALTERNATYVIOS AR TIESIOG KITOKIOS?

Redaktorė *Mimoza Kligienė*

Maketavo *Valdas Daraškevičius*

2012-09-17. Tir. 1 500 egz.

Išleido Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos
Švietimo aprūpinimo centras, Geležinio Vilko g. 12, LT-01112 Vilnius
Spausdino UAB „Baltijos kopija“, Kareivių g. 13B, LT-09109 Vilnius